

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА
ДОЦЕНТ ДФН ВАСЯ НИКОЛОВА ВЕЛИНОВА
ЦСВП „ИВАН ДУЙЧЕВ“, СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
С РЕЗЮМЕТА

За участие в конкурс за академичната длъжност „професор“ в направление
Филология – стара българска литература.

За настоящия конкурс са представени 1 монография, една студия (глава) от книга, един Опис на средновековни славянски ръкописи и кирилски старопечатани книги (в съавторство) и 28 статии. Три от тях са под печат, шест са в съавторство. В раздел „Други“ са представени две публикации, илюстриращи интересите и позициите на автора извън професионалното поле на литературната медиевистика.

МОНОГРАФИЯ

СРЕДНОБЪЛГАРСКИЯТ ПРЕВОД НА ХРОНИКАТА НА КОНСТАНТИН МАНАСИЙ И НЕГОВИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН КОНТЕКСТ

Среднобългарският превод на хрониката на Константин Манасий предава на български език едно изключително сложно като изказ, композиция и стилистика съчинение, написано във византийски политически петнадесетосричник, съдържащо 6730(6620) стиха. Анализът на факти от различни сфери на културно-историческия контекст на битуване на превода позволява прецизирането на някои до момента общоприети схващания, коригиране на съществуващи постановки и извеждане на насоки за бъдещи проучвания на базата на известните преписи.

В областта на палеографско-кодикологическия анализ е показано значението на двете най-ранни копия на превода, които по типа писмо се свързват с основни идейни тенденции на своето време и онагледяват духовните процеси в българското общество от първата половина на XIV в. На базата на кодикологичен анализ е показана генетичната връзка на Хилендарския препис и Попфилиповия сборник. Комплексното представяне на кодикологическите особености на руския препис на превода, бе направено за първи път и позволи да мотивираме хипотезата за наличието на още едно копие, подобно на ватиканското, което е послужило за основа на преписа от Софийската Новгородска библиотека. Въведени бяха в обращение и два неизвестни до момента фрагмента от хрониката (от Горичкия сборник и от фрагмента Ковачевич).

Обстоятелството, че три от петте цялостни преписа са поместени в сборници, наложи да се обърне сериозно внимание на литературния контекст на хрониката – този който я е породил, и този, който я е възприел.

Затова в началото на втората глава на книгата е представена в необходимата пълнота литературната ситуация, направила възможна появата на текст като летописа на Константин Манасий. Бяха идентифицирани, доколкото е възможно с оглед на изворовата база и състоянието на ръкописната традиция, всички произведения, съпътстващи Манасиевата летопис. На първо място беше идентифициран превод на Историческа палея, която макар и фрагментарно представена (само

с уводните си части), свидетелства, че текстът е битувал в българска среда, вероятно още от началото на XIV, или дори от края на XIII столетие. Този превод не е идентичен с известните до момента преписи и показва своя самостоятелна традиция. Идентифициран беше препис на Написание за вярата на Михаил Синкел, известно още от Симеоновия изборник. То се допълва и от идентифицираните откъси от кратки катехитични въпроси и отговори на Кирил Йерусалимски. В Син. 38 е поместено съчинението на Епифаний Кипърски „За това какво сътвори бог за шест дни”, което според нашите наблюдения е превод, извършен през XIV в. и преписът в сборника е най-ранният известен до момента.

Догматичната линия в допълнените към световната хроника текстове се допълва от кратък Шестоднев на Севериан Гавалски. Това съчинение, което се различава както от компилативния превод на Йоан Екзарх в частите, заимствани от Севериановия Шестоднев, така и от пълния му превод, засвидетелстван в най-ранен препис от XV в., е всъщност отделен превод, възникнал през XIV в. в България. Към търновските преводи от XIV в., включени в Син. 38, спадат и Откровение на Методи Патарски и Житие на Андрей Юродиви, които са представителни за провиденциално-апокалиптични творби и отразяват новите настроения на Балканите, предвид засилващата се опасност от османските нашествия, станали особено актуални след средата на XIV в. Догматичната рамка на превода се завършва с дописаните по заповед на Йоан Александър слова. Те включват текстове от Патерика, отново в превод от XIV в., откъс от Главите за любовта на Максим Изповедник (сходен с преписите, съдържащ превод от XIV в.) и въпрос от Атанасий Александрийски. Тези творби са били необходими, за да се възприеме правилно летописния текст, в съответствие с каноничните стереотипи за историята, нейното развитие и ролята на владетеля в нея.

В тясна връзка с направените идентификации се наложи да бъде коментиран характерът на Попфилиповия сборник и мястото му в книжовната традиция. На първо място ние смятаме, че именно с него и евентуално с други подобни ръкописи с догматично съдържание се поставя началото на един сравнително устойчив комплекс от текстове, наречен условно „Книга за вярата”. Доразвивайки някои от постановките на проф. У. Федър, проследихме генезиса на комплекса, обвързвайки го с царска поръчка и разширихме броя на ръкописите, в които той е засвидетелстван.

Разширявайки наблюденията си над състава на Попфилиповия сборник (респ. и на двете негови копия) го обвързахме с традицията на княжеските флорилегии и представихме отделни аспекти на функцията му на владетелско огледало. Мотивирайки твърдението, че макрожанровият комплекс, обозначен като „Княжеси изборник” не е статичен, проследихме развитието му и адаптирането му към вкусовете и изискванията на своите поръчители. Според нас той се е развивал не като сборник с устойчив състав, а като комплекс от теми с устойчива дидактична функция. Променят се илюстриращите ги текстове в зависимост от потребностите на конкретната епоха.

Открояването на съпътстващите Манасиевата летопис творби е принос за задълбочаване познанието ни за литературния процес от 30-те и 40-те години на XIV в., а и от предходните столетия. Независимо от интереса към повествователните жанрове, все по-засилващият се догматизъм и навлизането на мистично-съзерцателната линия в монашеската литература, налага свой отпечатък и върху книгите, предназначени за владетеля. Ние от своя страна се опитахме да потърсим проекциите на владетелската книга в следващите десетилетия и смятаме, че нейното развитие може да се види в сборници подобни на ръкопис 13.3.17. от сбирката на АН в Петербург. Това е един компендиум, предназначен за монашеска среда, но доста точно възпроизвеждащ модела на царския сборник с корективите, наложени от епохата, когато е възникнал (вер. последното десетилетие на XIV в., според извършеното датироване).

Третата глава на изследването си постави за задача да открие онези особености на превода, които биха позволили да приемем творбата за органична част от литературния процес в епохата на Йоан Александър. Съпоставката между превод и оригинал беше извършена по следните критерии: количествени промени (липси или добавки в текста), прозаичен или поетичен характер на превода, особености на лексиката и стилистиката.

Особено внимание беше обърнато на характера на преведения текст. За да изясним възприетата от преводачите техника, най-напред се обърнахме към генериращия литературен контекст с оглед изясняване природата на политическия петнадесетосричен стих във Византия. На базата на съществуващите до момента проучвания се изведоха основните метрически модели, бяха представени някои хипотези за възникването му. При анализа на способите за предаване на стихотворната форма на оригинала беше направен опит той да се ситуира както в съществуващата книжовна традиция (предимно на превод на химнографски текстове), така и във фолклорната, доколкото там могат да се открият следи от епически песни в петнадесетосричен размер.

Направеният от нас анализ на терминологията, свързана със стиховете и тяхната организация, доколкото е застъпена в текста на хрониката, позволи да изведем на преден план терминологичното единство на средновековния текст по отношение на риторическите (прозаични) и стихотворните творби. Пак от тях се вижда, че основна опозиция в книжнината е между изискано оформеното и простонародното слово, а не в такава степен проза срещу стих. Това е така защото риторическата традиция, която са познавали българските книжовници, е основно базирана на богослужебните текстове, в които разликата между проза и стихотворна организация често пъти е незначителна или може да бъде преодоляна с подходящи извънтекстови способи (особено при химнографията). Според нас това мотивира единството на украсената, изискана реч и стихотворния текст. Подобни явления изграждат представата за една обща риторичност (във формата – чрез ритмическата организация на текстовете и в съдържанието – чрез избора на определени възвишени и значими теми), еднакво проявена в прозата (ораторската) и в поезията. Именно тези стереотипи са в основата на преводаческите решения при предаването на ритмически организирания (при това без отклонения от ритмическия модел) текст на византийската поетическа творба .

Ето защо ние приехме еднозначно тезата за прозаичния характер на среднобългарския превод на Манасиевата летопис. Едновременно с това обаче направихме важната уговорка, че той е една високо художествена и поетична по дух версия на оригинала, в която ритъмът на текста е изграден на базата на най-добрите образци на ритмизираната ораторска проза, които търновските книжовници са познавали.

Следващият аспект на анализ на превода беше до каква степен е запазен обликът на гръцкия оригинал в лексиката. Всички особености на превода са показателни за високата степен на владеене на езика на оригинала и на риторическите техники при съставяне на текста. Но все пак преводачът се е съобразявал с българската среда и редица факти говорят, че и на ниво лексика текстът е претърпял промени, които да го премоделират и впишат в културните стереотипи на поръчителя.

Подобни тенденции бяха очертани при анализа на глосите в текста. Това са кратки добавки поясняващи или усложнената фраза на автора, или непонятни гръцки думи в текста. Те бележат първия етап на рецепция на съчинението, при която съмнителните, неясни или непеведени думи са приведени в съответствие с познатите в българска следа стереотипи в областта на християнската традиция, на администрацията и на битата. Тези допълнения са дело на преводача на хрониката. Етапите на рецепция на творбата на

Константин Манасий в българска среда, отразени в малки по обем текстове, са важен ключ към смисъла, който българските средновековни книжовници са откривали в преводните исторически съчинения. Те показват, че един преводен текст не е статичен, а непрекъснато се адаптира към средата-реципиент.

При анализа на художествените особености на летописа на Константин Манасий особено важно място заема проблемът как се осмисля и предава поетическият език на оригинала. В процеса на подобна транслация, важно място заема една особеност на поетическия стил на автора – честата употреба на екфразиса като средство за образно предаване на обекти от действителността. Екфразисите в летописа предоставят великолепни образци за българските книжовници. Направеният анализ на ситуативната обусловеност на всички изброени типове екфразисни описания, на връзката им с основния исторически наратив и на функцията им в идейното пространство на хрониката показва, че той е бил осъзнат при превода, а възможностите, предоставени от него - използвани умело и целенасочено в контекста на българската владетелска идеология.

В края на третата глава бе поставен и един от най-съществените въпроси – този за грешките и знаменieto на тяхната систематизация като важен информационен ресурс. Анализът на грешките в среднобългарския превод на хрониката на Константин Манасий дава възможност и за някои по-общии изводи. Сред тях на първо място се оформя тезата, че независимо от характера на гръцките текстове – богослужебни, богословски или светски – преводите им се извършват от едни и същи подготвени за тази цел преводачи с религиозно образование. Текстовете, несвързани пряко с богослужението и богословието, се третират при превода еднакво с останалите. Това позволява да смятаме, че основните правила, спазвани при конкретния превод, са валидни за преводите въобще. Пропуските и неправилните преводи на лексиката, свързана с антични сюжети и персонажи, е свидетелство за непознаването на тази част от гръцката култура от страна на българските книжовници. Обособени бяха и друга група грешки, свързани с особеностите на използваните преписи. Това бе извършено на базата на анализ на разночетенията. Основен критерий беше различието между среднобългарския превод и реконструирания текст и съответното разночетене към него, когато то е отбелязано. Оказа се, че вероятният образец за превод е ръкопис, близък до D – кодекс от Ватиканската апостолическа библиотечка от края на XIII в., Vat. Gr. 1409. Той разбира се не е идентичен с превода, но показва най-близки характеристики до неговите. Тъй като преводът има свои особености, свързващи го и с други ръкописи – R – Vat. Barb. Gr. 30 от края на XIII в., M – Monac. Gr. 201 от XIII-XIV в., K- Купрос 10 от XIV в. – гръцкият текст, използван за превода попада в подгрупа φ по отношение на лексикалните разночетения. Като прибавим особеностите на преписите F* Vat.gt.170 и E* (Athen 1217), които отразяват липси в стиховете или на части от тях, то ръкописът, съдържащ всички тези особености се отмества назад във времето към една от големите ранни групи - ψ, която е сред най-близките до предполагаемия оригинал. Този факт само подчертава стойността превода, съхранил във висока степен белезите на оригинала.

ГЛАВА ОТ СТУДИЯ

Свитькът амулет от колекцията на проф. Иван Дуйчев и мястото му в апотропейната книжнина.

Статията представя същността и функциите на амулета, както и хипотезите за неговия произход. Проследява се ролята на амулета в различните културни епохи. Изтъкват се специфичните особености на текстовете-амулетите в християнската традиция, разграничават се каноничните от апокрифните елементи в текстовете.

След това се представя амулетът-свитък от колекцията на проф. Иван Дуйчев. Дават се физическите характеристики на паметника, анализира се езикът и се привежда текстът на приписката в края. В амулета са записани различни по своя произход текстове, затова всеки от тях е представен поотделно.

Анализиран е апокрифният „Сън на пресвета Богородица“, след това молитвата на св. Сисиний, един изключително древен наротив, претърпял различни метаморфози в различните културни епохи. В студията се проследяват етапите от развитието на мотива, очертава се неговият асиро-вавилонски древен произход. Анализира се връзката с оловните амулети, изобразяващи Горгоната Медуза. Представени са и другите молитви в свитъка и са представени хипотези за техния произход и функции. Приведени са паралели с арменските свитъци от манастира Сен Лазар във Венеция. Анализирани са също така и магическите чертежи и кръгове в края на свитъка. Идентифицирани са следите от кабалистични вярвания, развити са абривиатурите в магическите кръгове.

За първи път се представя аналитично цялото съдържание на свитъка амулет. Представен е вторият амулет, отлепен от гърба на свитъка при реставрация. Това е молитва към архангел Михаил, вариант на молитвата към свети Сисиний. В края на студията са поместени съпоставителни таблици с имената на злата сила. Текстове са публикувани в превод с обстоятелствен коментар, тъй като студията придружава факсимилното издание на целия свитък.

КАТАЛОЗИ НА РЪКОПИСИ

ОПИС НА РЪКОПИСИТЕ, СТАРОПЕЧАТНИТЕ РЕЗДКИТЕ И ЦЕННИТЕ ИЗДАНИЯ В НИМ, СОФИЯ, 2013 ТОМ 1. СЛАВЯНСКИ РЪКОПИСИ, КИРИЛСКИ ПЕЧАТНИ КНИГИ И ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ, 348 с. (в съавт. Н. Вутова).

В. Велинова е автор на описанията на ръкописите, с изключение на филиграноложките описания и анализа на хартията, на географския и именния показалци. Н. Вутова е автор на описанията на старопечатните книги и показалците към тях. Описът представя за първи път 41 неизвестни ръкописа и 349 старопечатни книги от сбирката на Националния исторически музей в София. Ръкописите покриват широк хронологически диапазон – от XIII до XIX в. и са с широко географско разпределение. Кодексите са писани върху пергамент и хартия. Част от ръкописите са били реставрирани веднага след постъпването им в музея, но повечето са били в сравнително добро състояние. Описанията на ръкописите следват съвременните изисквания за пълно археографско, кодикологическо и съдържателно описание. Аналитично са представени физическите характеристики на всеки ръкопис, идентифицирани са филиграните при хартиените ръкописи, предложена е максимално възможната точна датировка, там където липсва колофон и няма точна указана дата на изписването на ръкописа. Дава се подробна характеристика на материалите – пергамент и хартия.

Кодикологическото съдържание включва анализ на състава на тетрадите, линиране, сигниране и пагиниране, идентификация на липсващи листове. Палеографското описание дава сведения за броя на писачите, характеризира почерците, типа мастила, особеностите на графичното членение на текстовете и пр. Включен е подробен анализ на украсата на ръкописите, както и на езика и правописа. Съдържанието е максимално подробно разгърнато. Идентифицирани са повечето произведения, посочени авторите, където това е резултата на комплексен анализа на съдържание, език и почерк. Навсякъде са посочени приписките и са представени пълнотекстово.

Приноси: за първи път се въвеждат в научно обращение средновековни славянски ръкописи; особено ценните кодекси от XIV в. дават възможност за проучване на историята на езика, на богослужебните състави и допълват представите ни за българските ръкописни книги през XIV в.; особено ценен е ръкопис № 24 в описа, Минеев и триоден панигирик от първата половина на XIV в., староизводен, който съдържа слова на Климент Охридски и Йоан Екзарх, много архаичен език и белези на глаголически протограф. Ръкописите от XVII и XVIII в. обогатяват представите ни за възрожденската ръкописна книга – представени са автографи на Софроний Врачански, Милко Котленски и Тодор Пирдопски.

Описът на ръкописите снабден с показалци на личните имена, географските понятия и предметен показалец. Включен е палеографски албум и албум на водните знаци.

СТАТИИ

1. La parole et l'image. – in: Bolletino della Badia greca di Grottaferrata. Vol. LVI/XVII – 2002-2003, 241 – 256 (в съавторство с Аксиния Джурова).

Статията представя един опит украсата на буквата да се свърже със съдържанието на текста и така да обясни някои особености на украсата. Анализират се инициали от типа „благославяща десница“ с оцветени в червено пръсти (тип „лакирани нокти“). В тази статия В. Велинова представя текстовия материал, а А. Джурова - изобразителния. Изследват се откъсите в различни по тип богослужебни сборници – апостоли, евангелия и псалтири, за да се установи дали инициалите илюстрират конкретното съдържание на откъса, в чието начало са положени, или са свързани с абстрактни моменти от литургията. Определено може да се каже, че инициалите тук визуализират богословското съдържание на откъсите и препращат към свещеното предание, свързано с литургичното действие. Приносен в тази статия е приложеният комплексен художествен, текстуален и функционален анализ на инициалите.

2. Тълкувания на Св. литургия в творби на Климент Охридски – В: Старобългарска литература, кн. 33-34. Юбилеен сборник по случай 65-годишнината на Кл. Иванова, София, 2004, 308 –318.

Тълкуванията на Св. литургия са самостоятелен жанр в средновековната книжнина, но задачата на тази статия е да покаже дидактичните елементи, характерни за словата на св. Климент Охридски. Разгледани са предимно поучителни творби, в които се обясняват отделни елементи на евхаристийното богослужение. Използваният в публикацията текстуален анализ показва, че в творбите с ориентация към енорийското богослужение поясненията за по-кратки и елементарни, докато по-дългите пасажи и сложни тълкувания на символиката говорят за друг адресат – вероятно монашеска аудитория. Тези резултати допълват картината на процеса на християнизация от края на IX и началото на Хв., протичал в България с активното участие на автори като Климент Охридски.

3. *Motifs et personnages veterotestamentaires dans les oeuvres originales bulgares des IXe – Xe s.* – in: *The Jews and the Slavs*, vol. XV, Sofia-Jerusalem, 2004, 118-128.

Статията представя знанията на старобългарските книжовници за старозаветни лица и събития. Представени са отделени сведения от съчинението на Черноризец Храбър „За буквите“. Основен обект на изследване обаче е творчеството на Климент Охридски. В него са идентифицирани дидактични сведения за това кои са праведните жени от Стария завет, кои са праведниците, кои са еврейските празници и каква е разликата им по отношение на християнските. Словата, съдържащи тези сведения, са поучителни, насочени главно към неофитска аудитория. Резултатите от наблюденията на автора илюстрират двойственото отношение към евреите – от една страна те са свързани трайно със Светите книги, положени в Кивота на Завета, но от друга – носят вината за страданията и смъртта на Христос. Подобен тип анализи ни позволяват да очертаем постепенно параметрите на Свещеното предание и начините на разпространението му в старобългарската литература.

4. Археографски бележки за неизвестен препис на житието на св. Стефан Неман. – Археографски прилози, Београд, 2006 (XXVII), 27.

В статията е представен един неизвестен препис на Житието на Стефан Неман от сина му Стефан Първовенчани. Приложено е факсимилно издание на преписа, съхранен в едни ръкописен фрагмент от XIV в. В сръбската книжнина досега е

известен само един пълен препис и един фрагмент от житието на първия сръбски владетел, основател на светородната династия на Неманичите. Това прави публикувания препис много важен за проследяване историята на текста на тази творба. Изданието на текста е придружено от кратка студия за палеографските и езикови особености на преписа.

5. Описания Йерусалима и святих мест в средновековой литературе южных славян – функциональные и типологические аспекты. – В: Jews and Slavs (vol. 20) , Jerusalem – Sofia, 2008, 109-124.

Статията прави анализ на Описание на Йерусалим от Никон Ерусалимец, духовен наставник на Елена Балшич. На базата на анализ на топографията на Светите земи и съпоставката с други произведения в южнославянската традиция се предлага изводът, че произведението не е оригинално, а превод-компиляция от различни по време и място на написване гръцки източници. В теоретичен план се прави опит за обобщение на специфичните черти на жанра на поклонническото описание в южнославянската традиция.

6. Le palimpseste en tant que source d'information sur l'histoire de la langue et de la tradition litteraire. - in: Libri palinsesti greci: conservazione, restauro digitale, studio. Atti del Convegno internazionale, Villa Mondragone – Monte porzio Catone – Universita di Roma “Tor Vergata” – Biblioteca del Monumento Nazionale di Grottaferrata, 212-24 aprile, 2005. Roma, 2008, 95-101.

В статията се представят палимпестите в славянската традиция. Прави се опит за систематизация на съществуващите ръкописи с палимпестни части, анализират се ръкописите, в които са поместени и се дава една възможна хипотеза за причините, поради които славяно-гръцки или гръцко-славянски палимпести възникват предимно в България – това е възможно в граничните контактни зони и в по-малките и бедни провинциални скриптории.

7. Нови постъпления в сбирката от славянски ръкописи в ЦСВП „Иван Дуйчев“ – В: Богослужебните книги, познати и непознати. Материали от научната конференция „Методологически въпроси на описанието на богослужебните книги. София 2008, 19-27.

За първи път се представят новите ръкописи и фрагменти, постъпили в сбирката на ЦСВП „Иван Дуйчев“ след 2000 г. (след публикуването на първия опис на славянските ръкописи). Статията включва палеографските и археографски характеристики на

ръкописите, идентификация на произведенията, които те съдържат и представлява принос към изследването на късната ръкописна традиция – XVII-XIX в. Поставя някои иважни теоретични проблеми, свързани с терминологията и принципите на описание на подобен тип паметници.

8. Il cristianesimo e l'islam - conflitto e coesistenza (sul materiale dai testi letterari slavi medioevali dal '400 al' 600. – in: Integrazione, Assimilazione, Esclusione e Reazione Etnica. A cura di G.Giraud e A. Pavan. Vol. II, Scripta web, Napoli 2012, 175-186.

Тази публикация е посветена на проблема за съвместното битуване на различни етно-конфесионални общности на Балканите. Основният материал е ексцерпиран от оригинални български текстове – произведения на книжовници от XIV-XVI в. Първо се прави анализ на етнонимите, използвани за номинация на османските нашественици. Посочва, че през XIV в. историческите конфликти и техните последици се възприемат през призмата на библейското мислене и библейските стереотипи. Представени са авторите на XV в., които се опитват „да впишат“ църквата в новите условия на държавност, а накрая се представя и феноменът „новомъченичество“ като отговор на православната църква на тенденцията за доброволно приемане на исляма сред отделни слоеве на християнското население през XVI и XVII в.

9. Из българо-сръбските книжовни връзки през XIII в. – Сборник радова Византолошког института, XLVII, Београд, 2010, 136-152.

В статията се представят амулети-свитъци или амулети-кодекси, съдържащи т.нар. Сисиниеви молитви - апотропейни текстове срещу злите сили, причиняващи смъртта на новородени, родилки и бременни жени. Представени са различни преписи на молитвите на св. Сисиний в хронологическия отрязък XIII-XIX в. За първи път се обобщават над 14 преписа. Направени са опити да се обяснят някои неясни места, главно като се ползва изходният език – гръцки и да се тълкуват имената на злата сила. Амулетите - проявление на вярата в магическата сила на словото - са свидетелство за проникването на тези идеи главно по книжовен път и за ограниченото им разпространение в българската традиционна култура.

10. Il proemio al Santo Vangelo e le sue idee nella tradizione Cirillo-Methodiana. Note preliminare. – in: Ambrosiana Slavica, vol. I., Milano, 2010, 67 – 83.

Статията анализира „Проглас към евангелието“ като извежда основните идеи на творбата във връзка със създаването на славянската азбука и на първите евангелски перовди и търси продължението им в творбите на старобългарските книжовници от IX-X в. Прави се опит да се очертае единството на Кирило-методиевските традиции не само на съдържателно, но и на лексикално равнище и да се покаже значението им за формиране основите на славянската писмена култура.

11. Бележки върху ръкописите от сбирката на Националния Литературен музей в София. – В: Пәние мало Георгию. Сборник в чест на Г. Попов, София, 2010, 562-578.

Статията прави за първи път пълни описи на ръкописите и фрагментите, съхранявани в Националния литературен музей. Идентифициран е един голям фрагмент (69 л.) от преписа от XIV в. на Словата на авва Доротей. На базата на пълен кодикологически, палеографски и езиков анализ фрагментът се свързва с други 6 листа от сбирката на ЦСВП „Иван Дуйчев“ и с друг голям фрагмент, съхраняван в Тверския музей. Така се прави възстановка на още един препис със словата на Авва Доротей и се потвърждава предложената от други автори идентификация на писача.

12. За три неизвестни ръкописа от колекцията на НИМ – Извятия на НИМ, т. XXIII, 2011, 300-310. (в съавторство с Нина Вутова).

В статията са представени три ръкописа от колекцията на НИМ, които илюстрират късната възрожденска преписваческа традиция. На базата на анализ на кодикологическите и палеографски характеристики, на бележите на профаниране на украсата и на оформлението на подвързиите се предлага изводът, че те са дело на един книжовник. Той е автор и на украсата, която е свидетелство за липса на йерархизация в членението на текстовете, за еkleктика обединяваща, мотиви от разнородни традиции и за липса на системност при употребата на украсителните елементи. Ръкописите са двузични, езикът им показва влияние на централните балкански говори, с някои думи от влашки, което позволява и локализацията им. За хронологически маркер, освен водния знак, служат и два печата с дати, които ги отнасят към 20-те-30-те години на XIX век.

13. *Le vite estese di Sant Ambrogio nella tradizione slava ortoossa* – in: *Ambrosiana Slavica*, vol. II., Milano, 2011, 7 – 38.

Публикацията идентифицира гръцкия оригинал на пространното житие на св. Амвросий Медиолански в славянската традиция. На базата на съпоставителен анализ се установява, че в четиминейните състави е поместено не житието на Павлин от Нола, както е посочено ВНБС, а друго, анонимно гръцко произведение, съставено на базата на църковната история на Теодорит Кирски (IVв.). Публикувани са разширената и съкратената версия на житието, като при всяка са приведени разночетения по наличните славянски преписи и на практика това е първото критическо издание на текста (*editio princeps*).

14. *Byzantine Literature and Codex in the Reflection of the Slavic Tradition. (Once More on the Relation Model-Recipient)*. – in: *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Vol. I, Plenary Papers, Sofia, 2011, 83-105*. Съвм. С. А. Джурова

Статията представя теоретичните обобщения на двама автори над различни аспекти на рецепцията на византийските книжовни модели сред славяните. Частта на В. Велинова разглежда процеса на усвояването на византийската книжнина в славянска среда. Прави се преглед на типовете книги, които се превеждат, на основните произведения и техния стил. На базата на анализ на културния контекст, в който се реализират преводите се прави извода да редуцирания и семплифициран византийски книжовен модел, възприет сред православните славяни. Той включва предимно богословски и богослужебни текстове и е напълно индиферентен към светската книжнина във Византия, игнорирайки цели литературни жанрове. Изводът се подкрепя и от факта, че в славянската традиция не е идентифицирано нито едно четвроевангелие, съдържащо канонични таблици и писмото на Евсевий Кесарийски към Карпиан (резултат от наблюденията на А. Джурова). Така семплифицирането на модела се регистрира на текстуално и кодикологично равнище.

15. *Славянските ръкописи от сбирката на НИМ*. – *Старобългарска литература*, 45-46, 2012, 283-304 (съвм. с Нина Вутова).

Статията представя някои предварителни наблюдения над ръкописи от сбирката на НИМ – съдържанието и структурата на ръкопис № 24, пергаментен триоден и минеен панигирик. Този извънредно ценен ръкопис показва близост с такива

важни за старобългарската традиция кодекси като Ягичев Златоуст и Германов сборник. Въпреки това той има уникално съдържание, много интересен език и архаични правописни белези, което го прави извънредно ценен за историята на българския език. В статията е представен също и един Изборен апостол, особено изискано украсен ръкопис, който показва белези на двуезично ателие. Също така са представени група късни ръкописи – псалтири от XVII в., свързани с традициите на писачи като Аврам Димитриевич и Аджарското книжовно средище.

16. Славянский перевод жития святого Амвросия Медиоланского. – В: Святитель Амвросий Медиоланский, Собранные сочинения. Т. I, Москва, 2012 г.

Статията е посветена на славянския превод на пространното житие на св. Амвросий Медиолански, който се причислява към т.нар. западни светци в календара на българската православна църква. Направен е анализ на превода. Показано е съотношението между гръцкия оригинал и славянския превод по отношение на обема, идентифицирани са различни неточности и грешки при предаването на лични имена и топоними. Определен е преславският произход на превода на базата на някои редки лексеми. Отделено е специално внимание на съдържанието на житието, което има силен идеологически заряд по отношение на проблема Църква-Държава през Средновековието. Показани са паралели с някои слова в Симеоновия „Златоструй“.

17. Costantino il Grande: Il primo imperatore cristiano nella letteratura liturgica bulgara medievale - in: La figura di Costantino imperatore. Milano 2013, 49-64. (съавт. с М. Йовчева)

В тази статия частта на В. Велинова е свързана с наративните текстове, посветени на Константин Велики, в славянската традиция. На базата на анализ на кореспонденцията на княз Борис с папа Николай и патриарх Фотий е изведен моделът, предписан на българския владетел. Показани са и домашни текстове, канонични и извънканонични, илюстриращи опитите за съотнасяне с първия християнски император. Подчертан е фактът, че Константин Велики се възприема преди всичко чрез заслугите си за християнството и то винаги съпътстван от своята майка. Това обстоятелство намира паралел и в химнографските образци, представени от М. Йовчева.

18. Costantino I. Tradizioni, culto e dottrine nel mondo bulgaro. – in: Costantino I. Enciclopedia Costantiniana. Roma 2013, 471-486. (съавт. с К. Станчев)

Тази статия прави пълен преглед на сведенията за рецепцията на образа на Константин Велики в българска християнска среда през Средновековието. Изведен е един „предписан“ модел на подражание препоръчван на българските владетели след приемането на християнството за официална религия, а след това се разкриват белезите на възприетия модел на подражание. Очертан е широк кръг от творби, в които се наблюдава реализацията на този модел. Включен е и феноменът „нестинарство“. Частта на В. Велинова включва преглед на всички средновековни текстове и сведения за нестинарството, а на К. Станчев е частта за Похвално слово за Константин и Елена от патриарх Евтимий, единственото оригинално прозаическо съчинение през Средновековието в България. Общо са разработени частите, анализиращи посланията на патриарх Фотий и папа Николай.

19. Образът на Константин Велики в българската средновековна историография и през Възраждането. – Црквене студије, 10, Ниш, 2013, 137-145.

В тази статия акцентът е върху късната, поствизантийска традиция на възприемане на образа на Константин Велики в българската средновековна литература. Изтъкната е ролята на дамаскините за популяризиране на образа. За първи път се разглежда преводната „Повест за превземането на Цариград“ и свързаните с нея легенди за гроба на Константин Велики и пророчествата за освобождението на града от турците.

20. L' historiographie byzantine et sa vision dans la literature bulgare medievale – in: AUREUS. Volume dedicated to prof. Evangelos Hrysos. Athens 2014, 797-809.

Статията е опит да се отговори на въпроса защо в българската книжовна традиция липсва оригинална световна хроника, при положение, че са преведени редица византийски творби. На базата на анализ на представите за историята и на характера на преводните гръцки съчинения, а също така и чрез привеждане на примери още от прабългарската летописна традиция (Именник на българските ханове), се предлага изводът, че представата за Византия като теократична империя и възприемането на византийската идея за владетелското семейство начело с Василевс в Константинопол, превръща историографията в монопол на империята. Българските владетели са „се вписвали“ в световната

история (сакрализирана от идеята за редуването на четирите Велики царства) с помощта на добавки към текстовете на световните хроники, преведени в България. Едва, когато Византия престава да съществува, възниква първата българска оригинална световна хроника – История славянобългарска на Паисий Хилендарски, която по форма напълно съответства на този тип популярни средновековни творби, но е изпълнена с ново, актуално за времето и средата си съдържание.

21. Кирилловский алфавит и греческое письмо: графические и идеологические модели взаимодействия (IX-XIVв.). – *Ambrosiana slavica* No 6, Milano 2015, 107-136.

Статията е един опит да се представи идеологията, скрита зад азбуките. Основна идея на автора е, че замяната на глаголицата с кирилица е била дълъг процес, който най-вероятно е завършил с края на Първото българско царство, макар че глаголически реликти се срещат в ръкописите до XIV в. Предлага се един модел на замяна, при който кирилицата и глаголицата са били в еднаква степен в употреба и в двете големи книжовни средища на X в. – Плиска и Преслав и кирилицата е наложена поради генетичната си връзка с гръцкото унциално писмо и унаследените епиграфски и книжовни традиции на употреба на унциални кодекси. Проследява се влиянието на гръцкото писмо и в следващите столетия, като се отчита два основни фактора – кирилицата остава унциално писмо през цялото Средновековие; тя е отворена за влияния от гръцкото минускулно писмо и се приспособява визуално към него. Този процес е най-силен през XIV в. под влияние на исихазма. Следите му могат да се открият и в следващите столетия, когато в свършено друга културна среда, гръцкият език като културно койне оказва влияние и върху развитите се кирилски скорописни почерци.

22. Войните между българи и византийци през погледа на Константин Манасий – В: Европейският югоизток през втората половина на X – началото на XI в. Международна конференция, София, 6-8 октомври 2014 г., София, 2015, 631-639.

Хрониката на Константин Манасий съдържа подробни описания на войните между българи и византийски по времето на императорите Йоан Цимисхи и Василий II. Направен е подробен анализ на византийската гледна точка и риторическите способности за нейното постигане, след което се представят особеностите на българския превод, грешките на писача и съответно – българското преосмисляне на историографския текст и свързаните с него събития. Обръща се внимание на добавките към авторския текст и добавките с червенослов, както и на голямата композиция, илюстрираща смъртта на цар

Самуил. Тези наблюдения отново подкрепят тезата, че българските владетели са имали ясна представа за ролята и мястото на България в Световната история и са имали литературни средства за представянето си в нея.

23. Il libro stampato come fonte della tradizione manoscritta dal XVI al XIX secolo. – In: Libro manscritto e libro a stampa nel mondo slavo. Milano, 2015.

Статията е посветена на развитието на книгопечатането в славянския свят и на влиянието на старопечатната книга върху ръкописната продукция след изобретението на Гутенберг. Анализирани са причините за късната поява на печатници на територията на България. Разгледани са различни примери на влияние на печатните текстове. На първо място това са дамаскините. Проследява се тяхното разпространение като преписи на превод на печатна творба без нито едни отпечатан дамаскин. Разгледано е мястото им в системата на макрожанровете на литературата и е показано битуването им като луксозно илюстрирани кодекси, подобно но богослужебните, тъй като вероятно в някои случаи те са имали ограничена богослужебна употреба. Представени са и други типове печатни гръцки сборници, които се разпространяват предимно в ръкописи: Амартолон Сотирия на Агапий Ландос, известно като „Чудеса Богородични“ в ръкописната традиция, Повест за превземането на Цариград и др. Представени са и редица авторски преводи, които са се разпространявали предимно в ръкописната традиция. Основната цел на статията е да илюстрира особеностите на българския поствизантийски и възрожденски книжовен процес, в който до късно (почти до края на XIX в.) се откриват механизмите на средновековното битуване на писаното слово.

24. За един препис на Историческата палея от последните десетилетия на XIV в. от сбирката на НИМ (NMH, Slav 25). – Известия на НИМ, т. XXVIII, София, 2016, 585-589.

Обект на изследване в тази статия е един ръкопис от сбирката на НИМ (Slav. 24) и един фрагмент, съхраняван в Държавния архив на Република Македония, под сигнатура М.П-2. Анализът на почерците, на правописа и езика, на хартията и водните знаци, позволява категорично да причислим Скопския фрагмент към ръкописа, съхраняван в НИМ, и така да се възстанови пълния обем на кодекса. Идентифицирани са липсващи в Slav. 24 листове от фрагмента в Скопие, които допълват съдържанието на палейния текст, заемащ основната част от ръкописа. Тази идентификация е много важна с оглед произхода на целия кодекс, който води към Кратово.

25. Византийският екфразис и рецепцията му в българската средновековна литература. – Сребърният век: нови открития. Сборник с доклади от конференцията, посветена на 780-годишнината от възстановяването на Търновската патриаршия. София, май, 2015, София, 2016, с. 211-220.

Статията е посветена на един теоретичен проблем, свързан с екфразиса – един типично византийски жанр с ограничено разпространение в българската средновековна литература. Прави се анализ на появата и развитието на жанра във Византия, след което се предлага и хипотеза за това как екфразисът постепенно си пробива път в творбите на южнославянските книжовници и как се модифицира в техните творби. Основният извод на автора е, че екфразисът е белег на зрялост на литературната система и предполага съответното ниво на образование на самите книжовници, каквото се наблюдава в XIV в. Освен това се прави връзка с екфразиса в неговия стилистичен модус и творчеството на патриарх Евтимий Търновски.

26. Законът за рудниците на Стефан Лазаревич. (Описание на ръкописа, превод и коментар). Под печат.

Статията представя ръкописа, съдържащ Закона за рудниците и превода му на съвременен български език. Убеждението на автора е, че това е важен документ както за историята на рудодобива, така и за историята на юридическите традиции в балканското Средновековие. Затова освен археографски и кодикологически анализ на преписа, преводът е снабден с многобройни бележки и тълкувания на неясните места, които да улеснят съвременните читатели и ползватели на текста като извор. Те са резултат и на продължителни и задълбочени проучвания на автора. С интересната си лексика и връзката му с различни области на стопанския живот на Балканите, с прибавения към него статут на Ново Бърдо текстът е изключително ценен книжовен паметник.

27. An Itinerant Motiff in the South Slavonic Literary Tradition: Amulets Bearinng the Name of St. Sisinius. – под печат.

Статията е посветена на общото в културата на Балканските народи – странстващият мотив за Св. Сисиний – победителят на злите сили, причиняващи смърт на новородените. В статията се представят различните названия на демона – Гилу и се прави опит за превод и анализ на имената, най-

често изопачени гръцки думи. Очертана е културно-историческата роля на амулетите в балканската традиция.

28. За „магията“ на буквите. Под печат.

Статията разглежда някои рядко срещани богословски идеи в средновековните южнославянски литератури – сътворението на света като отражение на градивната сила на буквите. Представени са откъси от Историческата палея, от съчинение на Епифаний Кипърски, откъси от тълкуванията на Теодорит Кирски в които буквите са описани като първични елементи, като основа на божественото мироздание. Показана е древната връзка на подобни схващания с различни старозаветни апокрифи и еврейски кабалистични текстове, които проникват в българска среда в християнизиран и фрагментарен вариант от Византия. Направен е опит подобни идеи да се обвържат с украсата на инициалите в различни кодекси, свързани с монашески среди, пазители на подобни елементи от Свещеното предание. Крайният извод е, че зад идеята да се украсява главната буква в текстовете се крият древни митологични представи, които спорадично се проявяват в ординерните ръкописи, възникнали в провинциални монашески скриптории.